

Гордана М. Дракић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
G.Drakic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0003-3548-3025

Урош Н. Станковић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
U.Stankovic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0001-9511-0453

РИМСКО ПРАВО У ДЕЛИМА ПАВЛА ШЕРОГЛИЋА*

*Први део: рецепција грчког права у римском, теорија права,
стварно и облигационо право*

Сажетак: У раду се говори о решењима римског права која су се нашла у делима Павла Шерогића, првог критичара Српског грађанског законика (Прејлуду Законика грађанског за Књажевство Србију, 25. марта 1844. обнародованој, Рејлици на одговор јосифина Милоша Свешћана у Ујугу III језикословном и Грађанском праву у ц.к. Хрватско-славонској и Српско-банајској Војничкој граници). Норме римског права на које се Шерогић позива разврстане су по сродности и украјко објашњене. У овом делу расправе биће речи о позајмицама из грчког права у римском, теорији права, стварном и облигационом праву, док ће други део расправе бити посвећен породичном и наследном праву и грађанском посредству.

Кључне речи: Павле Шерогић, римско право, доктринарна рецепција римског права, Јустинијанова кодификација.

* Рад је настао као резултат истраживања у оквиру пројекта „Правна традиција и нови правни изазови“, који се финансира из средстава Правног факултета у Новом Саду.

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Донедавно познат само као први критичар Српског грађанског законика, а од скора и као аутор необјављеног коментара Аустријског грађанског законика, адвокат кнеза Милоша, један од најбогатијих Петроварадинаца и добротвор Карловачке гимназије, Павле Шероглић представља једног у низу значајних српских правних писаца из прве половине XIX века. Његов опус не истиче се бројем, него садржином објављених дела: податак да је био први, односно први и једини извођач два врло важна подухвата у Срба – критике једног¹ и коментара другог од тада четири постојећа европска грађанска законика, сам по себи је довољан да се Шероглић уброји међу наше најзначајније ауторе из времена у којем је било и много других пионирских подухвата.² С обзиром на значај Шероглићевог дела, било би врло занимљиво утврдити колико је у њему присутно римско право, тим пре што стваралаштво личности из наслова овог рада потиче из времена када романистике код Срба у правом смислу те речи још није ни било.³ Утврђивање обима заступљености римског права у Шероглићевом опусу значајно је и са становишта изучавања „предроманистике” у српској правној литератури у целини. Обрадом ове теме употпунила би се слика о замецима српске романистике, и то у њиховој зрелој фази, која непосредно претходи Лешјаниновом уџбенику.

2. ПАВЛЕ ШЕРОГЛИЋ И РИМСКО ПРАВО

Павле Шероглић је са римским правом могао да се упозна већ током школовања у Карловачкој гимназији, кроз предмет Старине, на којем су ученици тумачили текстове класичних аутора попут Тита Ливија или Цицерона. Подаци о Шероглићевом школском успеху откривају пресавесног ученика,

¹ Разуме се, као критика СГЗ не може се сматрати кратак, нимало похвалан чланак о тој кодификацији објављен у *Сербским народним новинама* непосредно након њеног доношења. Вид. *Сербске народне новине*, бр. 26, 2. IV 1844, 102.

² Навешћемо само неке: *Законъ меничный Кралѣвства Унгаріе и часѣный к нѣой принаглежећи; с маѣарскоѣ на сербскій діалектѣ иреведенъ Еуѣніемъ ойѣ Гѣурковичъ*, Пешта 1840; *Свеобщій іраѣанскій законикъ за све нѣмачке землѣ аусѣрїйске монархіе* (на српски превео Божидар Петрановић) I–III, Беч 1849; Димитрије Магић, *Обясненъ іраѣанскоѣ законика за Княжесѣво србско I–III*, Београд 1850–1851; *Juridisch-politische Terminologie für die slavische Sprache*, Wien 1853.

³ Шероглић је умро 1857, исте године када су објављене *Инѣиѣиѣуѣије Јусѣиниѣановѣ римскоѣ ірава* Рајка Лешјанина, које би се могле сматрати за гранични камен који означава почетак српске романистике. Детаљније о историјату српске романистике вид. у Валентина Цветковић Ђорђевић, *Развој романистѣике код Срба: од средине 19. до средине 20. века*, Зајечар 2022.

којем се у првом полугодишту другог разреда човечности омакла једна прва класа (еквивалент данашње четворке) из Старина, што, наравно, не мора да указује на одсуство склоности према том предмету.⁴

Нисмо успели да установимо колико су студенти врхунског професора незгодног темперамента на протестантском лицеју у Шарошпатаку Шандора Кевија (Kövy Sándor, 1763–1829), међу којима је био и Шероглић, имали прилике да се на његовим предавањима упознају с римским правом.⁵ На универзитету у Пешти предмет Историја и институције римског приватног права Шероглићу је предавао кривичар Личанин Матија Ладислав Вучетић (1767–1824), чији су се студенти за испит спремали из рукописа (није нам пошло за руком да откријемо којих).⁶

Знања из римског права стечена на студијама, а можда и касније⁷, Шероглић је показао у својим трима делима – *Прејледу Законика грађанској за Књажесџво Сербју, 25. марта 1844. обнародованој*⁸, *Рејлици на одговор јосјодина Милошца Свејића у Ујуку III језикословном*⁹ и *Грађанском јраву у ц.к. Хрвајско-славонској и Србско-банајској Војничкој јраници*¹⁰. У њима се могу пронаћи подаци о рецепцији права – како оној за којом су посезали Римљани, тако и преузимању њиховог права, теоријскоправним питањима (неопходним својствима и вредности појединих извора права,

⁴ Вид. Гордана М. Дракић, Урош Н. Станковић, „Живот и дело Павла Шероглића (1800–1857) – први део: скица за биографију првог критичара Српског грађанског законика”, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* (даље: ЗРПФНС) 4/2016, 1215.

⁵ Више о Шандору Кевију као професору вид. у Dénes Dienes, János Ugrai, *History of the Reformed Church College in Sárospatak*, Sárospatak 2013, 96–99.

⁶ <https://libraryservices.elte.hu/leveltar/tanarok.php?fak=J&tev=1823/24&tnev=Vuchetich%20M%E1ty%E1s> (приступљено 17. II 2023). До школске 1820/21. као уџбеник се користио „Хефнер”, што би могли бити *Елементи грађанској јрава јрема реду Инсјијуција (Elementa iuris civilis secundum ordinem institutionum)*, чувени и тада нашироко коришћени коментар Јустинијанових Институција професора права Јохана Готлиба Хајнекеа (Johann Gottlieb Heineccius, 1681–1741), који је за потребе студената дотерао Лудвиг Хефнер (Ludwig Julius Friedrich Höpfner, 1743–1797), Гетеов пријатељ, професор Природног права, Правне историје и Правних старина на Универзитету у Гисену.

⁷ Овде се треба подсетити на познати податак да је Шероглић у кућној библиотеци имао издање Јустинијанове кодификације које су приредила браћа Кригел (*Corpus iuris civilis: opus une volumine absolutum/recognoverunt adnotationibusque criticis instructum ediderunt Albertus et Mauritis Krieggelli et al.*, Lipsiae 1844). Вид Г. М. Дракић, У. Н. Станковић, 1216.

⁸ Павле Шероглић, „Прегледь Законика грађанског за Књажество Сербјо, 25. марта 1844. обнародованог”, *Бачка вила* 4/1845, 114–187.

⁹ Павле Шероглић, „Реплика на одговорь господина Милошца Светића у Утуку III. Езјкословном или Прегледь II. Законика грађанског за Сербју”, Нови Сад 1847.

¹⁰ Архив Српске академије наука и уметности, Карловачка гимназија, *Грађанско јраво у ц.к. Хрвајско-славонској и Србско-банајској Војничкој јраници или Свеобшји грађански аустјирски законик од јод. 811. на србски језик јреведен, и с догајцима за жшјдеље јраничарске јојшебним дојуньен* (даље: ГП).

стварању, примени и тумачењу права) и појединим римским решењима из четири гране грађанског права по пандектној систематици (стварног, облигационог, породичног и наследног) и грађанског поступка. Тема овог дела рада биће рецепција грчког права, теорија права, стварно и облигационо право, а остатак Шероглићевих екскурса у римско право биће обрађен другом приликом.

Започињући своју критику Хаџићевог законика, Шероглић каже да су у њему преузете многе одредбе Аустријског грађанског законика, што, према мишљењу аутора, само по себи није проблем, јер су се преузимањем туђег законодавства служили и други народи, за шта као пример наводи Римљане који су реципирали „грчке законе”.¹¹ Шероглић се не изјашњава о томе шта подразумева под „грчким законима”, тако да се може само нагађати на шта је конкретно мислио. Потенцијалних преузимања грчког права на које би се могао односити Шероглићев одломак има много. Први кандидат за то била би чувена прича о трочланом римском изасланству (Ауло Манлије, Спурије Постумије, Сервије Сулспиције) послатом у Атину ради упознавања са Солоновим законима ради њихове могуће рецепције, за коју ни дан-данас није сасвим јасно да ли је нешто више од легенде¹²; међу позајмицама на које је аутор алудирао могао би бити и *lex Rhodia de iactu*, који су Римљани у неком тренутку преузели са Родоса, острва надалеко познатог по вичним морнарима¹³ или пак хипотека као вид средства обезбеђења потраживања (код које се, осим правне, јавља и „језичка рецепција”).¹⁴ Међу насловима из новије литературе могу се запазити и неки који указују на могуће римске позајмице из грчког права које се не би могле оквалитиковати као општепознате, као што су, на пример, подударност у кажњавању крађе из храма (*hyerosilia* код Грка, *sacrilegium* код Римљана) или јавна тужба за отуђење државне имовине (*peculatus*), а подвлачи се и садржинска сличност римских савеза равноправних и неравноправних (*foedera aequaliniqua*) закључених са појединим грчким полисима и ранијих типова уговора закључиваних између

¹¹ П. Шероглић (1845), 114.

¹² Став да је прича о римском изасланству фикција приустан је нпр. у Emiliano J. Buis, „Ancient Entanglements: the Influence of Greek Treaties in ‘Roman International Law’ under the Framework of Narrative Transculturation”, *Entanglements in Legal History: Conceptual Approaches* (ed. Thomas Duve), Frankfurt am Main 2014, 152, док је теза да због извесних подударности између решења Солонових закона и Закона XII таблица казивања римских аутора о рецепцији не би требало олако одбацити присутна у Ken Moore, „Rome’s Decemviral Commission to Greece: Fact, Fiction or Otherwise?”, *Athens Journal of History* 2/2019, 123–134.

¹³ Вид. нпр. İpek Sevdâ Söğüt, „A Synoptic Overview of the Lex Rhodia de Iactu”, *Mühf – Had prof. dr Bülent Tahiroğlu’ na Armağan*, 214, 216, 217.

¹⁴ Edward M. Harris, „Hypotheca in Roman Law and ὑποθήκη in Greek Law”, *Transfers culturels et droits dans le monde grec et hellénistique* (Bernard Legas), доступно на <https://books.openedition.org/psorbonne/9659> (приступљено 18. II 2023).

самих грчких градова-држава.¹⁵ Наравно, набрајање из овог пасуса никако не треба схватити као коначан попис грчких транспланата у римском праву.

Да закон мора бити написан јасно, да би адресати могли да га разумеју, често истичу и лаици и правна теорија. Шероглић у том погледу није никакав изузетак – члановима 461 и 462 СГЗ, у којима се прописује редослед позивања панаследника на наследство у случају супституције, замера одсуство јасноће, а за пример става о томе да закони треба њома да се одликују узима конституцију цара Валентинијана III и Марцијана из 454. године према којој закони треба да буду такви да их сви разумеју, а евентуалне нејасноће у њима уклања владар својим тумачењем.¹⁶ Иако Шероглић, наравно, није „промашио тему”, није, с обзиром на њен садржај, тешко погодити да је Валентинијанова и Марцијанова конституција често помињана у радовима чија је тема (циљно) тумачење права. Међутим, у литератури се она доводи у везу и с начелом *ignorantia iuris nocet*, што можда и није толико необично, под условом да се њен део који гласи *intelligi debent* протумачи као обавеза адресата да разумеју правну норму, па чак и објављивањем као условом њене обавезности.¹⁷

Обичаје као извор права Шероглић вреднује са становишта њихове исправности, што се може закључити из његове следеће реченице: „Старо, истина, не треба рушити што је добро; али што није добро, мада би и старо било, не треба га даље оставити и узаконити. Дуга примена, дакле, није сама по себи довољна за опстанак неког обичајног правила, за шта је Шероглић аргумент пронашао у конституцији Константина Великог из 319. године у којој стоји да ауторитет дуготрајног обичаја није мали, али да он не може да превлада над разумом или законом (*Consuetudinis ususque longaevi non vilis auctoritas est, sed non usque adeo sui valitura momento, ut aut rationem vincat aut legem* – С. 8.53.2). Разлог доношења те конституције, чија је садржина у супротности са Јулијановим фрагментом у Дигестама у којем се

¹⁵ Richard A. Bauman, „The Interface of Greek and Roman Law. Contract, Delict and Crime”, *Revue international des droits de l' antiquité* 43/1996, нарочито 40, 53–54, 57–58; E. J. Buis, 151–152, 156–163, 167–177.

¹⁶ С. 1.14.9: *Leges sacratissimae, quae constringunt omnium vitas, intelligi debent, ut universi praescripto earum manifestius cognito, vel inhibita declinent, vel permissa sectentur. Si quid vero in isdem legibus latum fortassis obscurius fuerit, oportet id imperatoria interpretatione patet fieri duritiamque legum nostrae humanitati incongruam emendari.*

¹⁷ СГЗ, 82; П. Шероглић (1847), 44; Reinhard Zimmermann, *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*, New York 1996, 606; Franck Roumy, „L'ignorance du droit dans la doctrine civiliste des XII^e – XIII^e siècles”, *Cahiers de recherches médiévales* 7/2000, 2; Timo Holzborn, *Die Geschichte der Gesetzespublikation: insbesondere von den Anfängen des Buchdrucks um 1450 bis zur Einführung von Gesetzblättern im 19. Jahrhundert*, Berlin 2003, 4–5; Anna Bellodi Ansaloni, *Scienza giuridica e retorica forense: appunti da un corso di Metodologia giuridica romana*, Dogana 2012, 104; М. Сич (2015), 630.

каже да дуготрајним непримењивањем закон престаје да важи¹⁸, М. Сич види у јачем продору обичаја, провинцијског и варварског права у римско право, који је довео до његовог кварења.¹⁹ Ово излагање треба завршити питањем да ли је Шероглићево позивање на Константинову конституцију уопште на месту, јер она говори о хијерархији правних извора, док аутор разматра оправданост озакоњења постојећих обичаја. Уосталом, и чланом 10 СГЗ било је предвиђено да се обичаји примењују супсидијарно.²⁰

Полазећи од става да би Српски грађански законик требало побољшати, Шероглић ослонац за тврдњу да измене у законским текстовима нису ништа лоше налази у спремности цара Јустинијана да мења законодавство – како своје, тако и оно донето за време његових претходника, под образложењем које подсећа на познати дијалог кнеза Михаила и Јована Ристића о потреби доношења новог устава – „да је боље да он сам поправи, него да чека да му и (sic!) други поправљају”. Фуснота која се односи на Шероглићев цитат упућује на предговор Новели 22 из 535²¹, која регулише развод брака, између осталог предвиђајући да до њега може доћи и споразумом супружника. Међутим, седам година касније, Јустинијан је издао Новелу 117, у којој се брачним друговима та могућност ускраћује, што цар правда тиме што је раније законодавство из те материје – како његово, тако и оно ранијих владара – довело до већег броја развода.²² То, наравно, није једино место на којем цар изричито испољава готовост да у случају потребе коригује законодавство. Она је можда најречитије изражена у конституцији *Cordi nobis*, којом се уводи у живот *Codex repetitae praelectionis* (534), где Јустинијан каже: „Јер, ако се после овог нађе нешто боље и постане неопходно да се измени конституција, нико неће сумњати да ћемо то направити” (превод наш).²³

¹⁸ D. 1.3.32: *...quare rectissime etiam illud receptum est, ut leges non solum suffragio legis latoris, sed etiam tacito consensu omnium per desuetudinem abrogentur*. О тој противречности и покушајима њеног објашњења вид. у Lando Landucci, *Una celebre costituzione dell' imperatore Constantino*, Padova 1885, 9 и даље.

¹⁹ П. Шероглић (1847), 39; Магдолна Сич, „Дуготрајни обичаји (*longua consuetudine*) и општи интерес (*utilitas publica*), ЗРПФНС 3/2011, 170–171.

²⁰ СГЗ, 2.

²¹ Шероглићев цитат преузет је из издања Новела браће Кригел, приређеног на основу Венецијанског и Фирентинског рукописа, које у романистичком свету није уживало нарочити углед. Вид. Timothy G. Kearley, „The Creation and Transmission of Justinian's Novels”, *Law Library Journal* 3/2010, 392–393.

²² П. Шероглић (1847), 9; Валентина Цветковић Ђорђевић, „Развод брака у римском и Јустинијановом праву”, *Црквене студије* 16/2019, 441, 443.

²³ *...hoc etenim neminem dubium est, quod, si quid in posterum melius inveniat et ad constitutionem necessario sit redigendum, hoc a nobis est constituatur... Constitutio Cordi nobis, y: Corpus iuris civilis: editio stereotypae octava, volumen secundum – Codex Iustinianus (recognoverit Paulus Krueger), Berolini MCMVI, 4;*

Фрагменти из дела римских правника који се односе на стварање и тумачење права појављују се на неколико места у Шероглићевим делима. Говорећи како су поједине одредбе СГЗ сувишне (члан 256, који говори о својини над домаћом животињом једног лица које од дивље животиње спаси неко други, и 695, у којем се регулише одговорност за штету насталу пропашћу казана датог у закуп услед старости), пошто се односе на случајеве који су могли бити решавани и према општим начелима и правилима, Шероглић је свој став поткрепио Целзовом сентенцом да право не настаје из онога што се једном случајно може догодити (*Ex his, quae forte uno aliquo casu accidere possunt, jura non constituntur* – D. 1.3.4). То је само један у низу фрагмената из прве књиге Дигеста истог смисла – присетимо се само Помпонијево, тј. Паулове парафразе Аристотеловог ученика Теофраста да право треба стварати за оно што се догађа често, а не за оно што се не очекује и да ствараоци закона могу да изоставе оно што се деси једном или двапут (*Jura constitui oportet, ut dixit Teophrastus, in his, quae é πὶ τὸ πλετοστον accidunt, non quae é παραλόγου* – D. 1.3.3; *Τὸ γὰρ ἀπαξ, ἢ δις, ut ait Teophrastus, παραβαίνουσιν οἱ νομοθέται* – D. 1.3.6). Поменута три одломка су преко српског превода Синтагме Матије Властара, у нешто измењеној верзији преузетој од грчких преводилаца, стигла и у српско средњовековно право.²⁴

Проблематици стварања права припада и фрагмент којег се Шероглић узгредно дотиче приликом напада на члан 8 СГЗ, који прописује да у случају нејасноће неке одредбе Законика треба прибећи циљном тумачењу које би било у складу с разумом и правичношћу. Те две категорије, вели аутор, могу се позвати у помоћ само поводом онога о чему се писани закони не изјашњавају, будући да законик, без обзира на дужину, не може да регулише сва потенцијална питања која у вези с материјом коју регулише могу настати. Упориште за свој став Шероглић је пронашао у Јулијановој сентенци из Дигеста да ни закони ни одлуке сената не могу бити написани тако да обухвате све могуће случајеве који би се некада могли догодити, него је довољно да садрже оно што се најчешће догађа (*Neque leges, neque senatus consulta ita scribe possunt, ut omnes casus, qui quandoque inciderint, comprehendantur, sed sufficit ea, quae plerumque accidunt, contineri* – D. 1.3.10). Ова изрека, у којој романисти препознају и подвлачење разлике између закона и одлука сената као извора права, има другачији смисао од Целзове из претходног пасуса – последња, рекли бисмо, може да се протумачи као проста констатација како (не) настаје право – јер оно што се ретко збива неће изродити обичај, а слаба учесталост неке појаве законодавца ће навести на закључак да она нема

²⁴ D. 1.3.4; *Законик їраћанскїй за Княжесїтво србско*, Београд 1844 (даље: СГЗ), 47, 120; П. Шероглић (1847), 39, фн. 56; Срђан Шаркић, „*Notos, lex, закон: порекло, значења, дефиниције*”, *Зборник Маїшце српске за класичне студије* 7/2005, 62.

довољну тежину да би се нашла у закону, док прва говори о објективној немогућности права да буде свеобухватно, пре свега због тога што његови ствараоци не могу предвидети сва могућа питања која се у вези с неким друштвеним односом у будућности могу појавити. Став да је немогуће постићи свеобухватност права постојао је још у антици, а практични покушаји његовог оповргавања, какав је, рецимо, било пруско *Ојшцие земаљско право* (*Allgemeines Landrecht*) из 1794 – мастодонт од преко 19.000 чланова, неславно су се завршили.²⁵

Сачињени закон не мора увек бити правичан. Штавише, његова дословна примена понекад може грубо да одступа од принципа правичности, па се поставља питање да ли би у том случају било дозвољено одступити од законског текста. Шероглић се определио за негативан одговор, наводећи да закон сви осим законодавца морају тумачити језички и логички, чак и ако је то у супротности с правичношћу, при чему се позива на Улпијанову изреку *durum est, sed ita lex scripta est*. Текст оригиналне изреке чувеног правника гласи нешто другачије: *hoc quidem perquam durum est, sed ita lex scripta est*²⁶ (D. 40.9.12) и представља коментар законског решења према којем разведеница не може да ослободи или отуђи роба. Шероглићев цитат није једини скраћени облик Улпијанове сентенце; она се много чешће може чути и прочитати у облику *dura lex, sed lex*, који је захваљујући Валтазару Богишићу добио чувени српски превод „закон је закон, ма како опор био”.²⁷ Изрека би имала још већу тежину уколико се прихвати став појединих античких извора да је њен творац имао врло развијен осећај за правду, али и да понашање супротно њој (изреци) доноси опасност да се закони мењају под плаштом тумачења.²⁸

Право и правичност могу доћи у сукоб не само код примене, већ и тумачења правних норми. Шероглић је заузео став да ту колизију може да

²⁵ СГЗ, 2: П. Шероглић (1847), 36, фн. 50; Драгољуб М. Поповић, „Опште земљаско право Пруске”, *Анали Правној факултету у Београду* 1-2 (1993), 190–191; Bernardlo Albanese, „Tre testi celebri sulla interpretazione delle norme (D. 1.3.12; 13; 14), доступно на: <https://sites.unipa.it/dipstdir/pub/albanese/Annali2003/Tretesti.pdf> (приступљено 23. II 2013) (оригинални текст објављен у *Annali del Dipartimento di storia di diritto della Università di Palermo* 48/2003, 70–82); Renato Beneduzi, *Equity in the Civil Law Tradition*, Cham 2021, 37.

²⁶ „Ово је заиста крајње тешко, али закон је тако написан” (предвод наш).

²⁷ У делу *Нова наука* (*Scienza nuova*, 1725) познатог италијанског филозофа Ђанбатисте Вика (Giambattista Vico, 1668–1744) Улпијанова изрека има облик *lex dura est, sed scripta est*, и мислилац је користи да истакне како људска врста, будући ограничена у изналажењу конкретних идеја, ослонац тражи у писаним/одређеним законима. Вид. Giambattista Vico, *The New Science* (translated and edited by Jason Taylor and Robert Miner), Yale 2020, 108; *Ојшцие имовински законик за Књажевину Црну Гору*, Цетиње 1898, 346 (чл. 988).

²⁸ Christian Friedrich Glück, *Einleitung in das Studium des römischen Privatrechts*, Erlangen 1812, 92; П. Шероглић (1847), 37; Žika Bujuklić, „Ancient and Modern Concept of Lawfulness”, *Revue internationale des droits de l'antiquité* 46/1999, 130.

разрешити само законодавац, позвавши се с тим у вези на конституцију Константина Великог из 316. године, према којој једино цар овлашћен да то чини.²⁹ Смисао те конституције је да нагласи ауторитет цара као тумача права, и није једини правни акт донет с тим циљем између IV и VI века³⁰. У романистици се доношење тих конституција објашњава хришћанским схватањем о цару као „духовљеном закону”, али и покушајем разрешења дилеме да ли рескрипт – појединачна норма, може имати опште дејство.³¹

Римско стварно право у Шероглићевом опусу присутно је у *Рејлици*, на месту где аутор напада члан 391 СГЗ, којим је прописано да се личне службености чије се постојање везује за навршење одређеног узраста трећег лица гасе смрћу тог лица ако је она наступила пре уговореног рока. Напад на ту одредбу Шероглић је поткрепио чињеницом да је супротно решење, према којем би без обзира на смрт трећег лица, плодоуживање трајало до истека рока, важило и у римском праву, и у Француском³² и Аустријском грађанском законику³³. Да ли је Шероглић желео да побије Хаџићеву опаску да је поређење решења СГЗ са римским правом и две велике кодификације бесмислено, јер сви грађански законици регулишу исте ствари „противзапажањем” да сви грађански законици осим Српског регулишу неко питање на исти начин, може само да се нагађа. Било како било, у римском праву дуго је било спорно шта се догађа с плодоуживањем у горе наведеном случају. Томе у прилог говори не само почетак Јустинијанове конституције из 530. која је Шероглићу послужила као аргумент, где се помиње „двосмисленост старог права”, него и аналогија са трајањем легата везаног за узраст трећег лица, у којем се Јулијан определио за решење које садржи СГЗ, али и чињеница да се неодређени рок у завештању тумачио као услов, па би настапање рока било сматрано за неостварење услова. Системско тумачење „двосмислености старог права” би, према томе, можда пре Хаџићу давало за право.³⁴

²⁹ С. 1.14.1: *Inter aequitatem jurisque interpositam interpretationem nobis solis et oportet et licet inspicere.*

³⁰ Вид. Магдолна И. Сич, „Тумачење права у складу са правичношћу у римском праву”, ЗРПФНС 2/2015, 629–630.

³¹ П. Шероглић (1847), 36; Marko Petrak, „Inter aequitatem iusque interpositam interpretationem nobis solis et oportet et licet inspicere”, *Latina & Graeca* 2/2014, 44, 45, 48; М. Сич (2015), 44, 45, 48.

³² *Code civil*, Paris 1816, 98 (чл. 620).

³³ *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten deutschen Erbländer Oesterreichischem Monarchie*, Wien 1811, 91–92 (чл. 528).

³⁴ Милош Светић (Јован Хаџић), *Уџукъ III. езыкословный о езыку и ѳравоѳису србскомъ*, Нови Сад 1846, 65–66; П. Шероглић (1847), 54; Ernst Pegert, *Erklärung der Lex 12. Cod. De usufructu (III, 33) und motivirte Entscheidung der dort berührten Falle nach dem Preußischen Allgemeinen Landrechte*, Pasewalk 1859, 13–15.

Шероглић се римског облигационог права дотиче на три места – код критике одредаба СГЗ о неважности уговора, праву прече куповине и одговорности послугопримца за штету.

Члан 915 СГЗ омогућавао је повраћај у пређашње стање из истих разлога као за раскид уговора. Према Шероглићу, таква одредба била је непримерена за српско право, а примерена за римско, где је настала због тога што су у том правном систему првобитно били важећи уговори склопљени лукавством, преваром или под принудом. Стога је оштећеној страни дата могућност да се обрати претору ради повраћаја у пређашње стање. Шероглић овде говори о строгости старог *ius civile*-а, које је код закључења правног посла придавало апсолутну важност изговореним речима. Та строгост била је ублажена у преторском праву, где је био дозвољен повраћај у пређашње стање због мана воље (*restitutio in integrum ob dolum/metum/errorem*).³⁵ Делови Шероглићевог текста који се односе на ово питање делују помало противречно: једна реченица недвосмислено сугерише да се *restitutio in integrum* додељивала ако мана воље постоји код малолетника или одсутног лица, а у другој, насупрот томе, стоји да су то процесно средство могла да користе и друге странке. Независно од тога шта је Шероглић желео да каже, није згорег присетити се да је лице млађе од 25 година имало право на *restitutio in integrum ob aetatem* ако би доказало да је услед посла закљученог због недовољног животног искуства претрпело штету и да је онима који због оправданог одсуства остану без неког права стајала на располагању *restitutio in integrum ob absentiam*.³⁶

У члановима 670–674 СГЗ регулисано је право прече куповине сувласника, најближих сродника и суседа приликом продаје непокретности. Шероглић је ту установу сматрао за брану слободној трговини, додајући да су је Римљани као такву укинули. То се догодило 391, у конституцији коју су издали Валентинијан II и Теодосије I, у незнатно другачијим редакцијама присутној у Теодосијевом и Јустинијановом Кодексу, којом се право прече куповине суседа и родбине укида. Шероглићу, међутим, није било познато, или је свесно пропустио да напомене, да су већ 415. цареве Теодосије II и Хонорије издали конституцију према којој својину на земљи у сеоским општинама могу имати само њихови становници и да су Лав I и Антемије 468. прописали да се земљишне парцеле у сеоским општинама могу отуђити

³⁵ СГЗ, 116; П. Шероглић (1845), 182; Žika Bujuklić, *Forum Romanum: rimska država, pravo, religija i mitovi*, Beograd 2010, 648. Једно занимљиво схватање о односу повраћаја у пређашње стање због принуде/преваре и тужби поднетих због њих вид. у Bertold Kupisch, *In integrum restitutio und vindicatio utilis bei Eigentumsübertragungen im klassischen römischen Recht*, Berlin – New York 1974, 123–140, 241–254.

³⁶ Paul Frédéric Girard, *Manuel élémentaire de droit romain*, Paris 1896, 1024–1025; Ž. Bujuklić (2010), 648–649.

само њиховим житељима. Дакле, право прече куповине земље суседа³⁷, логична последица заједничког сношења пореских терета од стране сељака, чије увођење Готофред и каснији аутори који се за њим поводе приписују Константину I, само је на (веома) накратко нестало из римског правног живота. Ово решење постојало је и у византијском праву: може се пронаћи у Василикама, а регулише га и новела цара Романа Лакапена из 922.³⁸

Шероглић је у *Реџлици* оценио да је неправедна одредба члана 692 СГЗ да послугопримац одговара за нестанак коња или вола узетог на послугу без обзира на кривицу, као онај ко те животиње узме без дозволе власника. У одбрану свог става Шероглић се позвао на два одломка из Дигеста (13.6.5.4 и 13.6.23), из којих се види да послугопримац одговара и за *culpa*, и за штету насталу редовним коришћењем ствари, и за њену пропаст услед догађаја који су ван његове контроле (старост, болест, крађа), али и да се његова одговорност поштрава ако предмет послуге пропадне због пожара или рушења зграде, ако послугопримац том приликом одабере да спасава своје ствари уместо послоодавчевих (*fatum*).³⁹ Узгред, ништа мање не би било оправдано да је Шероглић тој законској одредби упутио исту замерку као горе поменутима о супституцији, јер се због Хацићевог неспретног језичког израза не може прецизно установити за шта тачно послугопримац одговара. „Без кривице” је исувише широка синтагма, под коју се могу подвести сви облици одговорности осим *dolus*-а. Шероглић је члан 692 критиковао и у *Прејлегу законика*, где се могу запазити још неке разложне примедбе на ту одредбу – да јој је по тематици место у поглављу о уговору о послузи, а не о закупу и да је у супротности са члановима 590 и 801 СГЗ, у којима се истиче да се за случај одговара само у случају ненаменске употребе ствари, односно да се онај ко докаже да је штета настала случајно ослобађа одговорности за њу.

³⁷ О могућим значењима израза *proximi*, који се среће у тексту конституције вид. Eleptheria Papagianni, „Vorkaufsrecht und Verwandtschaft”, *Eherecht und Familiengut in Antike und Mittelalter, Schriften des Historischen Kollegs* 22, München 1992, 149–151.

³⁸ Christian Friedrich von Glück, *Ausführliche Erläuterung der Pandecten nach Hellfeld: ein Commentar* I/16, Erlangen 1844, 174–176; СГЗ, 116; Karl Eduard Zachariä von Ligenthal, *Geschichte des römischen Privatrechts*, Leipzig 1864, 218–221; Стојан Новаковић, „Римско-византијско право и народни обичаји. Право првенства рођака или суседа при куповини земље (Jus protimiscos)”, *Годишњица Николе Чубића* 9/1887, 231; Alfons Dopsch, *The Economic and Social Foundations of European Civilization*, New York 1937, 149–150; E. Papagianni (1992), 149–151.

³⁹ Више о одговорности послугопримца у римском праву вид. у Самир Аличић, „Уговор о послузи у Српском грађанском законнику у светлу римског права”, *Српски грађански законик – 170 година* (ур. Милена Полојац, Зоран С. Мирковић, Марко Турђевић), Београд 2014, 225–226; Vukašin Stanojlović, „Odgovornost poslugoprimca za štetu u klasičnom rimskom pravu”, *Prouzrokovanje štete, naknada štete i osiguranje: zbornik radova sa XXV međunarodne naučne konferencije* (ур. Zdravko Petrović, Vladimir Čolović, Dragan Obradović), Београд-Va-ljevo 2022, 583–588; СГЗ, 119; П. Шероглић (1847), 30.

Аутор првог и јединог коментара СГЗ Димитрије Матић очигледно је сма-трао да је Шероглић исцрпео сав материјал за критику члана 692, па се у свом разматрању те одредбе просто позива на петроварадинског адвоката.⁴⁰

3. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Шероглићев текст о римској рецепцији грчког права недоречен је и кратак, толико да практично представља не више од узгредне напомене. То је сасвим разумљиво, пошто писцу *Прејлега*, *Рејлике* и *Грађанској права* као правнику-практичару правна историја није била у жижи интересовања. Прво место по заступљености међу у овом делу рада анализираним Шероглићевим позивањима на римско право припада теорији права изложеној у виду сентени римских правника. Наравно да то није за чуђење; римски јуриспруденти творци су врло лепих, свевременских и стога и данас радо цитираних изрека о стварању, примени и тумачењу права. Шероглић те изреке увек наводи као део критике неке конкретне одредбе СГЗ, с тим да му је управо мана те конкретне одредбе инспирација за став општег карактера. Римског облигационог права има мање него што би се очекивало. Изненађење изазвано том чињеницом утолико је веће што у Шероглићевим делима облигационог права има на претек, па се и те како могло наћи места за више решења римског права, тим пре што је управо та грана права Римљане можда највише и прославила. Римско стварно право код Шероглића једва да се и појављује, али у атар истини треба казати да је он одредбе СГЗ из те гране права слабо и критиковао, а да је његов коментар АГЗ превасходно намењен пракси. Без обзира на то, Шероглић ипак заслужује критику што, посебно у последњем наведеном делу, није нашао места и за више сасвим завидних домета римског стварноправног законодавства.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Извори

1.1. Архивска грађа

Архив Српске академије наука и уметности у Сремским Карловцима

Грађанско право у ц.к. Хрвајско-славонској и Србско-банашкој Војничкој граници или Свеобшћени грађански аустријски законик од год. 811. на србски језик преведен, и с годашцима за жишелје граничарске пошребним доуњен

⁴⁰ СГЗ, 119; П. Шероглић (1845), 163; исти (1847), 30; Димитрије Матић, *Објаснење грађанског законика за Княжество србско II/2*, Београд 1851, 914–915.

1.2. Остали извори

- Законъ меничный Кралъвсїѡва Унїарїе и часїѡый к нѡой ѡринадлежеѡи; с маїѡарскоѡѡ на сербскїй гїалекїѡѡ ѡрѡведенъ Еуїенїемъ оїѡѡ Гьурковичъ, Пешта 1840;*
Законик ѡрађанскїй за Княжесїѡво сербско, Београд 1844;
Code civil, Paris 1816;
Corpus iuris civilis: editio stereotype octava, volumen secundum – Codex Iustinianus (recognoverit Paulus Krueger), Berolini MCMVI;
Corpus iuris civilis: opus une volumine absolutum/recognoverunt adnotationibusque criticis instructum ediderunt Albertus et Mauritis Kriegelli et al., Lipsiae 1844;
Оїѡїѡїи имовински законик за Књажевину Црну Гору, Цетиње 1898;
Свеобїѡїїїѡїѡ ѡрађанскїй законикъ за све нѡѡмачке землѡѡ Аусїѡїїїѡске монархїе (на српски преѡео Божидар Петрановїѡїѡ) I–III, Беч 1849;
Сербске народне новине

2. Литература

- Albanese Bernardo, „Tre testi celebri sulla interpretazione delle norme (D. 1.3.12; 13; 14), доступно на: <https://sites.unipa.it/dipstdir/pub/albanese/Annali2003/Tretesti.pdf> (приступљено 23. II 2013) (оригинални текст објављен у *Annali del Dipartimento di storia di diritto della Università di Palermo* 48/2003, 70–82);
- Аличїѡїѡ Самир, „Уговор о послузи у Српском грађанском законнику у светлу римског права”, *Срїѡски ѡрађански законик – 170 ѡодина* (ур. Милена Полојац, Зоран С. Мирковић, Марко Ђурђевић), Београд 2014, 219–230;
- Bauman Richard A., „The Interface of Greek and Roman Law. Contract, Delict and Crime”, *Revue internationale des droits de l’ antiquit e* 43/1996, 39–62;
- Bellodi Ansaloni Anna, *Scienza giuridica e retorica forense: appunti da un corso di Metodologia giuridica romana*, Dogana 2012;
- Beneduzi Renato, *Equity in the Civil Law Tradition*, Cham 2021;
- Buis Emiliano J., „Ancient Entanglements: the Influence of Greek Treaties in ‘Roman International Law’ under the Framework of Narrative Transculturation”, *Entanglements in Legal History: Conceptual Approaches* (ed. Thomas Duve), Frankfurt am Main 2014, 151–185;
- Bujuklić Žika, „Ancient and Modern Concept of Lawfulness”, *Revue internationale des droits de l’ antiquit e* 46/1999, 123–163;
- Isti, *Forum Romanum: rimska држава, право, религија и мїтѡви*, Beograd 2010;
- Vico Giambattista, *The New Science* (translated and edited by Jason Taylor and Robert Miner), Yale 2020;
- Исти, *Einleitung in das Studium des r mischen Privatrechts*, Erlangen 1812;
- Dienes D enes, Ugrai J anos, *History of the Reformed Church College in S arospatak, S arospatak* 2013;
- Дракић Гордана М., Станковић Урош Н., „Живот и дело Павла Шероглића (1800–1857) – први део: скица за биографију првог критичара Српског грађанског законика”, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 4/2016, 1213–1229;
- Juridisch-politische Terminologie f ur die slavische Sprache*, Wien 1853;

- Kearley Timothy G., „The Creation and Transmission of Justinian’s Novels”, *Law Library Journal* 3/2010, 377–397;
- Kupisch Bertold, *In integrum restitutio und vindicatio utilis bei Eigentumsübertragungen im klassischen römischen Recht*, Berlin – New York 1974
- Landucci Lando, *Una celebre costituzione dell’ imperatore Constantino*, Padova 1885;
- Матић Димитрије, *Објаснење грађанског законика за Књажевино српско I–III*, Београд 1850–1851;
- Moore Ken, „Rome’s Decemviral Commission to Greece: Fact, Fiction or Otherwise?”, *Athens Journal of History* 2/2019, 123–134;
- Новаковић Стојан, „Римско-византијско право и народни обичаји. Право првенства рођака или суседа при куповини земље (Jus protimiscos)”, *Годишњица Николе Чујића* 9/1887, 214–234;
- Paragianni Eleptheria, „Vorkaufsrecht und Verwandtschaft”, *Eherecht und Familiengut in Antike und Mittelalter, Schriften des Historischen Kollegs: Kolloquien* 22, München 1992, 147–160;
- Petrak Marko, „Inter aequitatem iusque interpositam interpretationem nobis solis et oportet et licet inspicere”, *Latina & Graeca* 2/2014, 39–49;
- Pegert Ernst, *Erklärung der Lex 12. Cod. De usufructu (III, 33) und motivirte Entscheidung der dort berühmten Falle nach dem Preußischen Allgemeinen Landrechte*, Pasewalk 1859;
- Поповић Драгољуб М., „Опште земљаско право Пруске”, *Анали Правног факултета у Београду* 1-2 (1993), 184–192;
- Roumy Franck, „L’ignorance du droit dans la doctrine civiliste des XII^e–XIII^e siècles”, *Cahiers de recherches médiévales* 7/2000, 1–20;
- Светић Милош (Јован Хаџић), *Уџукъ III. езикословный о езыку и ѳравоѳису србскомъ*, Нови Сад 1846;
- Söğüt İpek Sevdâ, „A Synoptic Overview of the Lex Rhodia de Iactu”, *Mühf – Had prof. dr Bülent Tahiroğlu’ na Armağan*, İsatnbul 2017, 209–234;
- Сич Магдолна, „Дуготрајни обичаји (*longua consuetudine*) и општи интерес (*utilitas publica*), ЗРПФНС 3/2011, 167–192;
- Иста, „Тумачење права у складу са правичношћу у римском праву”, ЗРПФНС 2/2015, 617–633;
- Stanimirović Vojislav, „Najstariji oblik rimskog braka”, ЗМССК 8/2006,
- Stanojlović Vukašin, „Odgovornost poslugoprимca за штету u klasičnom rimskom pravu”, *Prouzrokovanje štete, naknada štete i osiguranje: zbornik radova sa XXV међународне научне конференције* (ur. Zdravko Petrović, Vladimir Čolović, Dragan Obradović), Beograd-Valjevo 2022, 579–589;
- Harris Edward M., „Hypotheca in Roman Law and ὑποθήκη in Greek Law”, *Transferts culturels et droits dans le monde grec et hellénistique* (Bernard Legas), доступно на <https://books.openedition.org/psorbonne/9659> (приступљено 18. II 2023); <https://libraryservices.elte.hu/leveltar/tanarok.php?fak=J&tev=1823/24&tnev=Vuc-hetich%20M%Elty%El> (приступљено 17. II 2023);
- Holzborn Timo, *Die Geschichte der Gesetzespublikation: insbesondere von den Anfängen des Buchdrucks um 1450 bis zur Einführung von Gesetzblättern im 19. Jahrhundert*, Berlin 2003;

- Цветковић Ђорђевић Валентина, „Развод брака у римском и Јустинијановом праву”, *Црквене студије* 16/2019, 433–446;
- Иста, *Развој романистике код Срба: од средине 19. до средине 20. века*, Зајечар 2022;
- Zimmermann Reinhard, *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*, New York 1996;
- Шаркић Срђан, „*Nomos, lex, закон: порекло, значења, дефиниције*”, *Зборник Маџице српске за класичне студије* 7/2005, 49–64;
- Шероглић Павле, „Коментар Законика Грађанског за Књажество Србију, 25. марта 1844. обнародованог”, *Бачка вила* 4/1845, 114–187;
- Исти, „Реплика на одговоръ господина Милоша Светића у Утуку III. Єзыкослов-номе или Прегледъ II. Законика грађанскогъ за Србию”, Нови Сад 1847.

Gordana M. Drakić
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
G.Drakić@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0003-3548-3025

Uroš N. Stanković
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
U.Stankovic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0001-9511-0453

Roman Law in Pavle Šeroglić's Work

(Part One: Reception of Greek law in Roman law, Theory of Law,
Property Law, Law of Obligations)

Abstract: *The article sheds light on the regulations of Roman law appearing in the works of Pavle Šeroglić, the first reviewer of Serbian Civil Code (1844) (The Review of the Civil Code for the Serbian Principality, Promulgated on 25 March 1844 (Pregled Zakonika građanskog za Knjažestvo srbsko, 25. marta 1844. obnarodovanog, published in Bačka vila 4/1845, 114–187), Counterresponse to Response of Mister Miloš Svetić in the Third Linguistic Counterattack (Replika na odgovor gospodina Miloša Svetića u Utuku III. Jezikoslovnome, Novi Sad 1847) and Civil Law in Croatian-Slavonian and Serbian-Banat Military Border (Građansko parvo u c.k. Hrvatsko-slavonskoj i Srpsko-banatskoj Vojničkoj granici, Šeroglić's undated and unpublished commentary of Austrian General Civil Code, kept in the archival materials of Sremski Karlovci Grammar School in the Archives of Serbian Academy of Sciences and Arts in that town. The provisions of civil law cited by Šeroglić are sorted by similarity with necessary clarifications thereto. This paper, being the first of two sequels of the article related to Šeroglić's accounts on Roman law, shall shed light on the author's fragments on is Greek legal transplants in Rome, theory of law, property law and law of obligations, whereas the passages in relation with other branches of Roman law shall be scrutinized in the follow-up article.*

Keywords: *Pavle Šeroglić, Roman law, doctrinary reception of Roman law, Corpus iuris civilis.*

Датум пријема рада: 14.06.2023.

Датум достављања коначне верзије рада: 12.07.2023.

Датум прихватања рада: 12.07.2023.